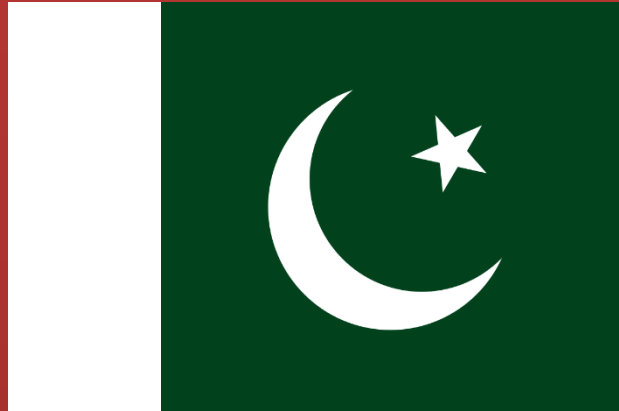

KFA FUARCILIK
Küresel Fuar Acentesi
Global Fair Agency

PAKİSTAN ÜLKE RAPORU

EKİM 2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	3
TABLO LİSTESİ	3
YÖNETİCİ ÖZETİ	4
1. GENEL BİLGİ.....	5
1.1. COĞRAFİ KONUM	5
1.2. SİYASİ VE İDARİ YAPI	6
1.3. NÜFUS VE İŞGÜCÜ YAPISI.....	6
1.4. DOĞAL KAYNAKLAR VE ÇEVRE	6
2. GENEL EKONOMİK DURUM.....	6
2.1. EKONOMİK YAPI	6
2.2. EKONOMİ POLİTİKALARI.....	7
2.3. EKONOMİK PERFORMANS	7
3. EKONOMİ’DE ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER.....	8
3.1. TARIM VE HAYVANCILIK	8
3.2. SANAYİ.....	9
3.3. MADENCİLİK	9
3.4. İNŞAAT	9
3.5. BANKACILIK	10
3.6. ULAŞTIRMA VE TELEKOMÜNİKASYON ALTYAPISI	10
3.7. DİĞER HİZMETLER	11
4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR.....	11
4.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GÖRÜNÜMÜ	11
4.2. ÜLKEDE İŞ KURMA MEVZUATI.....	11
4.3. ŞİRKET BİRLEŞMELERİ VE MARKA SATIN ALMALAR	12
5. DIŞ TİCARET	12
5.1. PAKİSTAN’IN İHRACATI.....	13
5.2. PAKİSTAN’IN İTHALATI	14
6. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE VERGİLER.....	15
6.1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI.....	15
6.2. TARİFELER VE DİĞER VERGİLER	16
7. TÜRKİYE İLE TİCARET	17
8. BURSA İLİNİN PAKİSTAN İLE DIŞ TİCARETİ.....	18
9. İKİ ÜLKE ARASINDAKİ ANLAŞMA VE PROTOKOLLER	19
10. PAZAR İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	19
10.1. FİKRİ, SİNAİ MÜLKİYET HAKLARI.....	19

10.2.	DAĞITIM KANALLARI	19
10.3.	AMBALAJ, PAKETLEME VE ETİKETLEME	20
10.3.1.	SATIŞ TEKNİKLERİ VE SATIŞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	21
10.4.	ULAŞTIRMA VE TAŞIMACILIK MALİYETLERİ	21
11.	İŞ ADAMLARININ PAZARDA DİKKAT ETMESİ GEREKEN HUSUSLAR	21
11.1.	TİCARETİ ETKİLEYEN KÜLTÜREL FAKTÖRLER	21
11.2.	PASAPORT VE VİZE İŞLEMLERİ	21
11.3.	RESMİ TATİLLER VE ÇALIŞMA SAATLERİ	22
11.4.	İKLİM	22
12.	SWOT ANALİZİ	23
13.	YARARLI ADRESLER	24
14.	KAYNAKÇA	25

KISALTMALAR

GTIP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

USD: United States Dollar (Amerikan Doları)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Pakistan'ın Dış Ticareti (Milyon \$).....	12
Tablo 2: Pakistan'ın İhraç Ettiği Başlıca Ürünler (1.000 USD)	13
Tablo 3: Başlıca Ülkeler İtibari ile İhracatı (1.000 USD).....	13
Tablo 4: Pakistan'ın İthal Ettiği Başlıca Ürünler (1.000 USD)	14
Tablo 5: Başlıca Ülkeler İtibari ile İthalatı (1.000 USD).....	15
Tablo 7: Türkiye-Pakistan Dış Ticareti Değerleri (Milyon \$).....	17
Tablo 8: Türkiye'nin Pakistan'a İhracatında Başlıca Ürünler (Milyon \$)	17
Tablo 9: Türkiye'nin Pakistan'dan İthalatında Başlıca Ürünler (Milyon \$).....	18
Tablo 10: Bursa ilinin Pakistan ile Dış Ticareti (\$)	19

YÖNETİCİ ÖZETİ

- Uludağ İhracatçı Birlikleri'nin kayıtlarına göre, Bursa'dan Pakistan'a ihracat yapan 107 firma bulunmaktadır.
- 31.12.2016 tarihi itibarıyla Ekonomi Bakanlığı'nın Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Firmalar Listesi'ne göre Bursa'da Pakistan sermayeli 2 firma faaliyet göstermektedir.
- Türkiye'nin 2018 yılı itibarıyla Pakistan' a ihracatı 462 milyon dolardır. İthalatımız ise 331 milyon dolardır.
- Bursa ve Pakistan arasında gerçekleşen ticarete baktığımızda, ihracatımız 2018 yılı itibarıyla 8,8 milyon dolar iken, ithalatımız 16,6 milyon dolar olarak seyretmektedir.
- Pakistan'ın temel ihraç ürünleri, pamuk, deri, pirinç ve tekstil malzemeleri olup, ABD, BAE, Afganistan, İngiltere, ÇHC ve Almanya ihracat yaptığı başlıca ülkelerdir. Ağırlıklı olarak petrol ürünleri, makineler ve telekomünikasyon cihazları ithal eden Pakistan'ın ithalat gerçekleştirdiği öncelikle ülkeler arasında ise Suudi Arabistan, ÇHC, BAE ve Kuveyt yer almaktadır.
- İçinde bulunduğu güvenlik durumu nedeniyle yabancı yatırımları ülkeye çekmekte zorlanan Pakistan'da ekonominin karşı karşıya bulunduğu diğer önemli sıkıntılar arasında, enerji darboğazı, enerji alanında yeni altyapı yatırımları yapılamaması, vergi tabanının genişletilememesi, enflasyon ve yaygın yoksulluk bulunmaktadır.
- Pakistan'daki Türk yatırımları ağırlıklı olarak enerji, finans, altyapı projeleri ve müteahhitlik sektörlerindedir. Zorlu Holding, Ziraatbank, Karkey Karadeniz Elektrik Üretim A.Ş. , Coca-Cola İçecek ve Ülker gibi büyük Türk şirketleri Pakistan'da yatırım yapan Türk şirketleri arasında yer almaktadır.

1. GENEL BİLGİ

Resmi Adı	Pakistan İslam Cumhuriyeti
Yönetim Biçimi	Parlamente Demokrasi
Başbakan	Imran Khan
Başkent	İslamabad
Nüfus	217,750,886
Yüz Ölçümü (km ²)	881.913
Dil	Urduca, İngilizce
Etnik Yapı	Pencabi, Sindli, Pestun
Dini Yapı	İslam
Para Birimi	Pakistan Rupisi
GSYİH (Milyon \$)	303.993 (2017, IMF Tahmin)
KBGSYİH (\$)	1.541 (2017, IMF Tahmin)
Büyüme Oranı (%)	5,6 (2018, IMF Tahmin)

1.1. COĞRAFİ KONUM

Pakistan Güney Asya'da yer almakta olup, doğusunda Hindistan, güneyinde Hint Okyanusu, güneybatısında İran, batı ve kuzeyinde Afganistan ile çevrilidir. Güneyinde yarı tropikal bir iklime sahip olan Pakistan'ın iç kesimlerinde ve yüksek kesimlerinde karasal iklim hakimdir. Pakistan'ın başkenti İslamabad'dır. Başlıca şehirleri; Karaçi, Faysalabad, Hiderabad, Gujranvala, Lahor ve Peşavar'dır.

1.2. SİYASİ VE İDARİ YAPI

Pakistan, 1947 yılında bağımsızlığına kavuşarak İngiliz Hindistan'ından (British India) ayrı bir devlet haline gelmiştir. 1972 yılına kadar Batı Pakistan ve Doğu Pakistan (bugünkü Bangladeş) olmak üzere aralarında 1700 km mesafe olan iki bölümden oluşan bir ülke olan Pakistan, Bangladeş'in bu tarihte bağımsızlığını ilan etmesiyle bugünkü sınırlarına kavuşmuştur.

1.3. NÜFUS VE İŞGÜCÜ YAPISI

Pakistan dünyanın en kalabalık ülkeleri arasında dokuzuncu sırada yer almaktadır. Resmi hesaplamalara göre Pakistan'ın nüfusu 2015 yılında 189,9 milyondur. Ülkenin nüfus artış hızı aile planlama programlarının da katkısıyla 1980'lerin başında %3'ten 2006 yılında %2'ye düşürülmüştür. Bununla beraber ülkede son nüfus sayımı 1988 yılında yapıldığı için nüfus ile ilgili rakamların kesinliği şüphelidir. Nüfusun %0,7'si başkent İslamabad'da yaşamaktadır.

Pakistan'da çalışabilir işgücü nüfusun %33'ünü oluşturmaktadır. İstihdamın %43,7'si tarımda, %22,4'ü imalat sektöründe çalışmakta ve %33,9'u hizmetler sektöründedir. İşsizlik oranı %6,4 düzeyindedir.

1.4. DOĞAL KAYNAKLAR VE ÇEVRE

Sindh bölgesinde hidrokarbon rezervleri geniş bir alana yayılmıştır. Belucistan'da doğal gaz rezervleri bulunmaktadır. Bununla beraber bölgede merkezi hükümetin kontrolü zayıftır ve yerel aşiret liderleri çıkarılan doğal gazdan daha fazla hak talep etmektedirler. Bölgede ruhsat sahibi olan bazı yabancı sermayeli şirketler Marri ve Bugti gibi aşiretlerin engellemeleri yüzünden olağanüstü hal ilan etmek zorunda kalmıştır. Belucistan'daki gaz taşıyan boru hatlarında, ülkenin diğer kesimlerinde de yapılan enerji kesintileri yüzünden sıklıkla arızalar meydana gelmektedir. Ülkede doğalgaz dışında az miktarda petrol, düşük kalitede kömür, demir, bakır, tuz ve kireçtaşı rezervleri mevcuttur.

2. GENEL EKONOMİK DURUM

2.1. EKONOMİK YAPI

Pakistan'ın ekonomik gelişiminde tarım sektörünün büyük payı vardır. Ülkede gayri safi yurt içi hasılanın yaklaşık %20'sini tarım sektörü oluşturmaktadır. Başlıca tarım ürünleri; pamuk, buğday, pirinç, şeker kamışı ve mısırdır.

Pakistan'ın endüstriyel büyümesinde tekstil sektörü ağırlıklı rolü üstlenmektedir. Pek çok tüketim malı açısından kendi kendine yeterli olan Pakistan'da pamuk ve yün dokumacılığı, hazır giyim sanayi, deri ve deri mamulleri, çimento, sağlık ürünleri ve şeker, meşrubat gibi işlem görmüş gıda maddeleri Pakistan'ın temel endüstri malları arasında yer almaktadır. Ayrıca kimyasal madde üretimi de ülkede önemli bir gelişme göstermiştir.

2.2. EKONOMİ POLİTİKALARI

Pakistan makroekonomik olarak 2009 yılında bir önceki yıla göre daha istikrarlı bir görüntü vermiştir. 2008 yılı sonunda IMF ile yapılan anlaşma neticesinde alınan kredi bu durumun en büyük sebebidir. Pakistan'ın IMF ile stand-by anlaşmasının 3. gözden geçirme bölümü Kasım 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. IMF, Pakistan ekonomisinin daha istikrarlı bir yapıya kavuştuğunu kabul etmiştir fakat ekonomide hala risklerin varlığına da işaret etmiştir.

Pakistan hükümetinin ekonomik istikrarı yakalama çabaları uluslararası piyasalardaki kriz ortamı ve bazı iç faktörler nedeniyle zorlukla yürümektedir. Bunun yanında IMF ile yapılan anlaşma neticesinde Pakistan Hükümetinin ve Pakistan Merkez Bankasının ekonomi politikalarındaki tek karar merci olma durumu ortadan kalkmıştır.

2.3. EKONOMİK PERFORMANS

Pakistan ekonomisinin büyüme performansına dönemler itibariyle bakıldığında, 1980'ler boyunca yıllık ortalama %6 olan oranın 90'ların ilk yarısında %5, ikinci yarısında ise %4 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ekonominin ve ihracatın sadece pamuk-tekstil ve buğday üçlüsü olarak son derece dar bir tabana sıkışmış olması, ülke ekonomisini doğal olarak dış şoklara ve dalgalanmaların etkilerine açık ve "kırılgan" bir hale getirmektedir. Kamu açıkları ve dış açıklar gibi makroekonomik dengesizlikler de istikrarlı ve yüksek büyüme oranlarının önündeki en ciddi engeller olarak durmaktadır.

İmalat sanayi ise, 11 Eylül 2001 saldırısından sonra geniş çaplı bir bunalıma girmekle birlikte, hemen ertesinde lağvedilen Amerikan yaptırımları ve sektöre açılan yeni krediler sayesinde toparlanma yoluna girmiştir. Bu alandaki en büyük sorun, Hindistan ile girilen siyasi ve askeri gerginlik olmaktadır. Gerginlik, bu bölgede (Afganistan ve terör eylemleri sorunlarının ön plana çıkması nedeniyle) ikinci plana düşmüş gibi görünmesine karşın, sürekli bir "potansiyel rahatsızlık kaynağı" olarak ortada durmakta ve ekonomik performansın üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Pakistan'ın kalkınma programlarının uygulanmasında, uluslararası finans kuruluşları önemli rol oynamaktadır. IMF ile çeşitli anlaşmalar ve stand-by düzenlemeleri yapılmaktadır.

IMF'in Pakistan'a sağladığı "standby" kredileri, likidite sıkışıklığına önemli bir rahatlama getirmiştir. Bu kredilerin Pakistan ekonomisine sağladığı diğer önemli dolaylı katkı ise, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlar ile diğer uluslararası ve ulusal kredi kuruluşlarının ve uluslararası yatırımcıların Pakistan'ın mali güvenilirliği konusundaki tereddütlerini bir ölçüde gidermiş olmasıdır. Bu çerçevede, sözkonusu uluslararası finans kuruluşları Pakistan'a yönelik kredi hatlarını hayata geçirmeye başlamışlardır.

Pakistan uzun yıllardır iç siyasi ihtilaflara maruz kalan, yabancı yatırımları düşük düzeyde olan ve sanayi ürünleri ihracatı gittikçe azalan bir ülkedir. Bütçe açığı, yüksek enflasyon oranı ve yetersiz döviz rezervleri hükümeti 2008 yılı Kasım ayında IMF ile bir Standby Anlaşması yapmaya zorlamıştır. Ülkede 2004-2007 yılları arasında ciddi seviyede elektrik sıkıntısına rağmen sanayi ve hizmet sektörlerinin katkısı ile GSYİH büyüme oranı %6-8 aralığında seyretmiştir. 2001 yılından itibaren fakirlik %10 oranında azalmış ve hükümet kalkınma harcamalarını düzenli olarak artırmıştır. Pakistan Rupisi siyasi ve ekonomik istikrarsızlık yüzünden önemli oranda değer kaybetmiştir.

3. EKONOMİ'DE ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER

3.1. TARIM VE HAYVANCILIK

Pakistan ekonomisinde tarım sektörü en önemli sektör konumundadır. GSYİH'nin ortalama %25'i tarımdan sağlanmakta, ayrıca işgücünün de yaklaşık yarısı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım ülkenin işlenmiş tarım ve sanayi sektörlerine hammadde sağlamak ve ayrıca döviz girdisine önemli katkılar sağlamaktadır.

Ülkenin tarım sektörü, özellikle pamuk üretiminin doğal afetler (kuraklık, sel) ve bitki hastalıkları gibi sebeplerle zarar görmesinden dolayı genel ekonomiye kıyasla daha büyük oranda dalgalanmalara maruz kalmaktadır. Önceki yıllarda ülke, tarım sektörünün %50'sini oluşturan hayvancılık politikaları üzerinde yoğunlaşmakla birlikte; tarımın ekonomide göreceli öneminin giderek azalması ile durum değişmiştir.

Nüfusun yaklaşık üçte ikisi kırsal bölgelerde, doğrudan ya da dolaylı olarak tarıma bağlı olarak yaşamaktadır. 1970'lerde ortalama çiftlik büyüklüğü 52.600 m² iken bu büyüklük 2000 yılında 28.300 m² olarak gerçekleşmiştir. Pakistan'da toprak reformu gerçekleştirilmediğinden, ekilebilir alanların yarısından daha azı küçük çiftlikler tarafından işletilmekte, diğer ekilebilir alanlar ise; sayıları daha az olan büyük toprak sahipleri tarafından işletilmektedir. Büyük toprak sahipleri ülkede ekilebilir arazilerin %60'ını ve sulama sisteminin büyük kısmını kontrolleri altında bulundurmakta, ancak verimlilik konusunda küçük işletmelerin çok gerisinde yer almaktadırlar.

Bununla beraber tarım sektörü, ülkede yaşanan çeşitli sorunların yanısıra sanayi ve hizmet sektörlerine nazaran öneminin göreceli olarak azalması sonucunda zarar görmüştür. En çok yetiştirilen ürünler hububat, nohut, pamuk, şeker kamışı ve pirinç olup, daha az miktarlarda ise yağlı tohumlar, diğer bakliyat çeşitleri, patates, soğan, biber ve sarımsaktır. Pakistan dünyanın dördüncü büyük pamuk üreticisi ve tüketicisi konumunda olup; pamuk ülkenin tekstil sanayine önemli bir girdi sağlamaktadır.

Pamuk, pirinç ve şeker kamışı Mayıs - Kasım arası ("kharif") dönemleri arasında yetismekte iken buğday ve yağlı tohumlar Kasım - Mayıs ("rabi") döneminde yetismektedir. Tarımsal gelirin yaklaşık yarısı hayvancılık faaliyetlerinden elde edilmektedir.

Sulama altyapısı yetersizdir ve ekilebilir alanların büyük kısmında tarım yapılamamaktadır. Su kaynaklarının dağıtım ve kullanımı da verimli olarak yapılamamaktadır. Tarım ürünleri için kamunun açıkladığı fiyat düzeyi özellikle önemli ürünlerde kaçakçılığı artmaktadır. Afganistan ve Hindistan gibi tahıl fiyatlarının yüksek olduğu ülkelere yapılan kaçakçılık gıda fiyatlarında yüksek enflasyon oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Tarımsal alanda kendi kendine yeterlilik hükümetlerin öncelikli hedefi olarak yer almaktadır.

Erozyon sebebiyle tarım arazilerinin yaklaşık üçte biri çok düşük verimliliğe sahiptir. Ayrıca kısa dönemde maksimum kazanç elde etmek amacıyla toprağa uygun olmayan ürün eken çiftçiler de tarım arazilerine zarar vermektedir.

Uygulanan tarımsal politikalarda nüfus artışından daha yüksek bir tarımsal büyüme hedeflenmekte olup, bu çerçevede önümüzdeki dönemde biyoteknolojik olanaklar, daha etkin sulama yönetimi ve tarımsal alanda çeşitli ar-ge faaliyetlerinin artırılması öngörülmektedir.

3.2. SANAYİ

1947 yılında bağımsızlığını kazanmadan önce Pakistan, temelde pamuk da dahil olmak üzere çeşitli sanayi hammaddeleri üreten ve İngiliz Hindistan'ı için geçiş merkezi görevi yerine getiren sınırlı bir sanayi yapısına sahipti. Bağımsızlık sonrasındaki 20 yıl boyunca sanayi sektörü yaklaşık ortalama %9 oranında büyümüştür. Sanayi üretimi son yıllarda toparlanmıştır. Devlet tarafından destek verilen iplik dokuma, şeker rafineciligi gibi bazı sektörler gelişme göstermiştir. Sanayinin ihracata katkısı giderek artış göstermektedir.

Peşpeşe gelen hükümetler sanayi üretimini çeşitlendirme ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimi konusunda teşvik edici politikalar uygulamış ve sektördeki sermaye birikimini artırmışlardır. Bununla beraber ortaya çıkan rakamlar yetersizdir. Denizaşırı yatırımcıları ülkeye çekmek amacıyla yapılan son reformlara rağmen, nitelikli işgücü eksikliği, yetersiz fiziki altyapı, kamuda yaygın yolsuzluklar, teoride ve pratikte büyük farklar barındıran politikalar, siyasi istikrarsızlık ve artan terörist saldırıları gibi dezavantajlar teşviklerin etkisini sınırlandırmaktadır.

3.3. MADENCİLİK

Ülkenin en önemli maden kaynakları Belucistan Bölgesindeki Saindak'ta bulunmaktadır. Saindak'ta altın ve bakır üretimi mevcuttur. Saindak ihraç-işleme bölgesi 520 hektarlık alanı kapsamakta ve burada yılda 20 bin ton bakır üretimi yapılmaktadır. Pakistan hükümeti, madenleri geliştirmek ve sektördeki üretimi artırmak için çeşitli teşvikler getirmek amacıyla Çin ile çok sayıda ortak yatırım oluşturmuştur.

3.4. İNŞAAT

Hükümet inşaat sektörünü canlandırmak için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. 2005 yılında meydana gelen deprem sonrası hasar gören yerlerin yeniden inşaatı için kamu harcamalarının artırılması ve Afganistan'daki yeniden yapılanma süreci sektörün son yıllarda büyümesinde önemli rol oynamıştır. Yeni konut politikası ile ülkenin 4-5 milyon olarak hesaplanan konut açığını kapatmayı hedeflemektedir ve halihazırda yılda 300 bin adet konut inşa edilmektedir. Konut sektöründeki yaşanan hızlı büyüme gayri menkul piyasasına yabancı kaynak akışı ve piyasadaki spekülasyonlar ile daha da hızlanmaktadır. Nüfusun, güvenliğin zayıf olduğu sınır bölgelerinden büyük şehirlere doğru kayması da bu eğilimi desteklemektedir.

Hükümet son yıllarda konut ve inşaat sektörünü geliştirmek için mortgage finansmanını destek ve inşaat girdilerinde vergi indirimi gibi çeşitli teşvikler geliştirmiştir. Boyadaki gümrük vergileri kaldırılmış, konut yapımında kullanılan malzeme ve ithal makinelerin vergileri de azaltılmıştır. Hükümet bankaları inşaat sektörüne daha fazla kredi vermeleri için teşvik etmektedir. Ayrıca emlak ve arazi sahipliği ile ilgili kapsamlı bir veri tabanı kurularak işlemlerin daha şeffaf ve güvenli yapılması sağlanmıştır.

Hükümet enerji temini ile kara ve demir yollarının ıslahı konusuna da önem vermektedir. Önceki hükümet büyük yol projeleri ile ana otobanların ve Karaçi geçişinin geliştirilmesine odaklanmıştı. Mevcut hükümet de bu projelere devam ederken aynı zamanda taşra yolları ile ilgilenmekle birlikte mali belirsizlikler yüzünden harcamaları azaltmaya çalışmaktadır.

3.5. BANKACILIK

Finansal hizmetler 1990'lı yılların ilk yarısında serbestleştirilmiştir. Bazı yeni bankalar lisans almış, döviz kontrolleri kaldırılmış, para ve kredi politikaları daha piyasa odaklı hale getirilmiştir. Daha önceki dönemde kamu bankaları rekabetçi olmaları ve portföylerini özenli bir şekilde yönetmeleri konusunda fazla teşvik görmemiş, politik baskılar verimsizliğe ve yüksek faiz oranları kredilerin azalmasına yol açmıştır. Sektörde özelleştirmenin başlaması ile bu durum temelden değişmiştir. Aktif pazarlama ve artan talep bankaların kredi verme oranlarını hızla artırmıştır. Kredilere en fazla talep ağırlıklı olarak tekstil sektöründen olmak üzere kurumsal müşterilerden gelmektedir. Ticaretin finansmanı da kurumsal kredilerde önemli yer tutmaktadır. Bu konuda en önemli sektörlerden biri pamuk ticaretidir. Özellikle pamuk üretiminin düşük olduğu yıllarda kredi talebi artmaktadır.

Son yıllarda tüketici kredileri de önem kazanmaktadır. Ancak bu eğilimin sürmesi mevcut ekonomik sıkıntı ve belirsizliklerin son bulmasına bağlıdır.

Ülkede İslami bankacılık da oldukça yaygındır ve batı tarzı ve İslami bankacılığın birlikte var olmaya devam etmesi beklenmektedir.

3.6. ULAŞTIRMA VE TELEKOMÜNİKASYON ALTYAPISI

Demiryolları

Karayolu ile yük taşımacılığındaki artışın sebeplerinden biri de Pakistan Demiryollarının göreceli olarak daha yavaş büyümesidir. Ülkenin toplam demiryolu uzunluğu 7.791 km'dir ve 1988 yılından bu yana yeni demiryolu inşa edilmemiştir. Demiryolu ile yük taşımacılığı 2000li yıllarda küçük oranda bir artış göstermiş, fakat 1990'ların sonundaki rakamın altında kalmıştır. Demiryolu yük taşımacılığı karayolu taşımacılığına göre oldukça zayıf kalmaktadır. Eski hükümet tarafından açıklanan Pakistan ve Çin'i birbirine bağlayacak demiryolu inşa planında hiçbir ilerleme bulunmamaktadır. Hesaplanan maliyetlere göre bu projenin kısa vadede hayata geçirilmesi muhtemel gözükmemektedir.

Karayolları

Pakistan'ın karayolu ağıнын toplam uzunluğu 264.853 km olup, bu yolların %60'ını stabilize yollar oluşturmaktadır. Yük taşımacılığının %96'sı karayolları ile yapılmaktadır. Otobanlar toplam karayollarının %4,2'sini oluşturmalarına rağmen karayolu trafiğinin %90'ını taşımaktadırlar. 1999 yılında merkezi hükümet, daha önce bölgesel yönetimlerin kontrolünde olan otobanları, bunları paralı olarak işletebilecek gruplara kiralayabilmek amacıyla kendi kontrolüne almıştır. Karaçi-Haydarabad otobanı ve Lahor-Rawalpindi karayollarının kontrolü askeri emeklilik fonlarını yöneten Fauji adlı kuruluşa verilmiştir.

Hükümet ulaştırma sektörünü özel sektöre açmıştır. Bununla beraber verilen teşviklerin yetersizliği ya da bürokratik engeller gibi sebepler problem yaratmaktadır.

3.7. DİĞER HİZMETLER

Pakistan'ın hizmetler sektörü gelişen finans hizmetleri ve bilişim teknolojileri (IT) hizmetleri sayesinde hızla büyümektedir. Bununla beraber sektörün büyük bir kısmı verimsiz iç piyasaya dayanmaktadır. Ülke hizmetler sektörünün pek çok alt kolunda kronik olarak zayıftır. Yurtdışındaki Pakistanlıların aile üyelerini ziyaretleri dışında ülkeye fazla turist gelmemektedir. Pakistan giderek küçülen deniz filosu yüzünden taşımacılık konusunda sıkıntı içindedir. Deniz taşımacılığında kamu firmalarının imtiyazlı rolü yüzünden hükümet sektörün büyümesi konusunda yeterli çabayı göstermemektedir. Ülkede perakende sektörü gelişmemiş durumdadır.

4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

4.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GÖRÜNÜMÜ

Pakistan yabancı yatırımlar konusunda liberal bir politika izlemeye devam etmektedir. Bu durumun sebepleri IMF gibi uluslararası örgütlerin etkisi ve politik istikrarsızlık ve yüksek terörist saldırı riski yüzünden yatırımcıların tedirgin olmasıdır. Ülkede yatırım konusunda az sayıda sınırlama mevcutken pek çok sektör için cömert teşvikler sağlanmaktadır. 2015/16 döneminde ülkeye 1,2 milyar dolar civarındaki yabancı yatırım gelmiştir. Ülkedeki en önemli yabancı yatırımcı ülke ABD'dir. Ülkede önemli özelleştirmelerin hızla yapılmaması ve güvenlik konusundaki problemler yabancı yatırımların önündeki en büyük engeldir.

Çin Pakistan'daki en önemli yatırımcılardan biri olmaya devam etmektedir. Çin'in yatırımlarının çoğunluğu altyapı projelerine yöneliktir. Batılı yatırımcılar gibi Çin'de güvenlik konusu ile ilgilidir. Ortadoğu ülkeleri de özelleştirme projeleri devam ettiği sürece önemli yatırımcılardan olmaya devam edecektir. Çok sayıda nakit zengini körfez kökenli firma ülkede büyük yatırım projeleri ile ilgilidir.

Hükümet yeni Gwadar limanında bir endüstri bölgesi kurmayı planlamaktadır. Bu bölge yeni bir havalimanı ve karayolu bağlantıları ile Ortaasya ve Çin'e yönelik olacaktır.

Enerji sektörü özellikle Pakistan'ın kronik enerji darboğazı yüzünden yabancı yatırımcılar için gelecek vadeden bir alandır. Pakistan'ı İran ve Hindistan'a bağlayacak boru hattı projesi Hindistan'ın Pakistan güvenlik durumu hakkındaki endişelerinden dolayı askıya alınmıştır. Ancak hattın İran - Pakistan arasındaki kısmı için görüşmeler ilerlemektedir.

4.2. ÜLKEDE İŞ KURMA MEVZUATI

- Pakistan'da bir iş adi şirket, ortaklık, limited ya da anonim şirket olarak kurulabilir. Yabancı yatırımcılar genellikle 1984 şirketler yasasına göre limited şirket olarak yatırımlarını başlatmaktadır. Yabancı yatırımcılar Pakistan Menkul Değerler ve Döviz Komisyonu'na (SECP) tescil olmalıdır. Şirket tescil ofisleri tüm eyalet başkentlerinde ve aynı zamanda Islamabad ve Multan'da bulunmaktadır. Yeni kurulan şirketler aynı zamanda kullanılacak şirket isminin kural dışı olmadığına ve daha önceden başka bir şirket tarafından alınmamış bir isim olduğuna dair SECP'den onay almak zorundadır.
- Menkul değer satışı yoluyla halka açılma ya da sermaye artırma niyetinde olan şirketler Sermaye İşlemleri Denetmenliği'nden (CCI) izin almalıdırlar. Bu formaliteler yerine getirildikten sonra firmalar ihtiyaçlarına göre aşağıdaki kurumlara başvurmalıdır:
- Elektrik: Karaçi Bölgesi için Karaçi Elektrik Tedarik Şirketi (KESC), ülkenin kalan bölümleri için Su ve Enerji Geliştirme Kurumu (WAPDA)

- Doğalgaz : Pencap ve Kuzeybatı Sınır Bölgesi için Sui Kuzey Gaz Boruhatları Şirketi, Sindh ve Belucistan için Sui Güney Gaz Şirketi
- Telefon, Faks : Pakistan Telekomünikasyon Şirketi
- Cep telefonu : Mobilink, Ufone, Instaphone, Paktel, Warid ve Telenor
- Su : Yerel kamu idareleri
- On kişiden fazla işçi çalıştıracak imalat şirketleri yerel sanayi başdenetçisinden onay almalıdır.
- Ulusal vergi numarası almak için şirketler Gelir İdaresinin gelir vergisi dairesine kaydolmalıdır.
- Yabancı şirketler kuruluştan itibaren 30 gün içerisinde Maliye Bakanlığının Ortak Girişim Tescil Dairesine aşağıdaki dokümanları iletmelidir:
- Şirket kuruluş sözleşmesi veya tüzüğünün onaylı kopyası
- Şirketin tescilli ofisinin ya da yurtdışındaki ofisinin tam adresi
- Şirket CEO'sunun ve yönetim kurulu üyelerinin isimleri
- Şirket adına resmi işlerde temsil yetkisine sahip Pakistan'da ikamet eden kişilerin isim ve adresleri
- Pakistan'da şirket kurmak için detaylı bilgilere aşağıdaki web sitelerinden ulaşılabilir:
- www.secp.gov.pk/organization/CRO.htm, www.pakboi.gov.pk

4.3. ŞİRKET BİRLEŞMELERİ VE MARKA SATIN ALMALAR

Pakistan'daki şirket birleşmeleri ve satın almalar hakkında detaylı bilgiye <http://www.pakboi.gov.pk> adresinden ulaşılabilir.

5. DIŞ TİCARET

2001 yılından beri dünya ticaretindeki genişlemelere paralel olarak Pakistan'ın hem ihracatı hem de ithalatı sürekli artış göstermiştir. Bunun sonucunda 2001 yılında 9,1 milyar dolar olan ihracatı 2015 yılında 22,1 milyar dolara, 9,7 milyar dolar olan ithalatı da yaklaşık 44,0 milyar dolara yükselmiştir. Pakistan dış ticaret dengesi sürekli olarak açık veren ülkelerden biridir. 2015 yılında dış ticaret açığı 21,9 milyar dolara ulaşmıştır. 2018 yılına gelindiğinde ihracat ve ithalatta bir önceki yıla göre fazla artış olmamakla birlikte ihracat 23,6 milyar dolar olup, ithalat ise 60,2 milyar dolar olmuştur. 2018 yılında dış ticaret açığı 36.5 milyar dolar olmuştur.

Tablo 1: Pakistan'ın Dış Ticareti (Milyon \$)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2013	25.121	68.896	94.017	-43.775
2014	24.722	47.545	72.267	-22.823
2015	22.089	43.990	66.079	-21.901
2016	20.534	46.998	67.532	-26.464
2017	21.878	57.440	79.318	-35.562
2018	23.631	60.163	83.794	-36.532

Kaynak: TradeMap

5.1. PAKİSTAN'IN İHRACATI

Pakistan'ın ihracatına bakıldığında yatak çarşafı,takım elbise,takım,pirinç,pamuk ipliği ön plana çıkmaktadır.

Tablo 2: Pakistan'ın İhraç Ettiği Başlıca Ürünler (1.000 USD)

GTİP	ÜRÜNLER	2016	2017	2018
	TOPLAM İHRACAT	20.533.793	21.877.787	23.630.893
6302	Yatak çarşafı, masa örtüleri, tuvalet ve mutfak bezleri	2.989.019	3.137.590	3.242.859
6203	Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç)	1.478.733	1.980.548	2.169.259
1006	Pirinç	1.703.049	1.743.503	2.001.813
5205	Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) (ağırlık itibariyle pamuk oranı >=%85 ve perakende olarak satılacak hale getirilmemiş)	1.186.789	1.217.107	1.202.209
5209	Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren ve m2 ağırlığı 200 gr. ı geçenler)	936.059	940.864	965.213
4203	Tabii veya terkip yoluyla elde edilen deri ve köseleden giyim eşyası ve aksesuarı	599.815	587.244	613.029
5208	Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içerenler)(m2. ağırlığı 200 gr. ı geçmeyenler)	584.784	556.968	625.033
6105	Erkekler ve erkek çocuklar için gömlekler (örme)	483.757	501.375	507.169
6103	Erkekler ve erkek çocuklar için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (örme)(yüzme kıyafeti hariç)	438.742	470.285	569.581
6307	Diğer hazır eşya (elbise patronları dahil)	424.783	442.076	481.275
2207	Etil alkol (alkol derecesi >= %80, tağyir edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş diğer alkollü içkiler	249.127	381.185	452.506
9018	Tıpta, cerrahide, dişçilikte ve veterinerlikte kullanılan alet ve cihazlar	346.582	364.986	378.413
5210	Pamuklu mensucat (pamuk oranı <% 85 sentetik veya suni liflerle karıştırılmış olup m2. ağırlığı <=200 gr)	391.253	360.864	307.978
1701	Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)	126.784	344.566	386.397
6115	Külotlu çoraplar,taytlar, kısa ve uzun konçlu çoraplar, soketler (varis çorapları dahil) ve patik çoraplar (örme)	309.968	325.488	350.343

Kaynak: Trade Map

Ülkeler itibariyle bakıldığında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler arasında ABD, İngiltere,Çin öne çıkmaktadır. Ülkemiz 17. Sırada yer almaktadır.

Tablo 3: Başlıca Ülkeler İtibari ile İhracatı (1.000 USD)

Sıra	Ülkeler	2016	2017	2018	Pay %
	TOPLAM İHRACAT	20.533.793	21.877.787	23.630.893	100.0
1	ABD	3.429.743	3.560.301	3.802.500	16,1%
2	İngiltere	1.557.630	1.634.955	1.728.637	7,3%

3	Çin	1.590.858	1.508.080	1.818.069	7,7%
4	Afganistan	1.369.768	1.390.081	1.347.934	5,7%
5	Almanya	1.186.247	1.286.491	1.310.444	5,5%
6	İspanya	837.343	904.571	922.898	3,9%
7	B.A.E.	784.747	869.05	983.575	4,2%
8	Hollanda	650.798	758.215	942.802	4,0%
9	İtalya	667.285	703.343	771.593	3,3%
10	Belçika	650.637	700.691	666.428	2,8%
11	Bangladeş	656.16	646.404	783.825	3,3%
12	G. Kore	244.014	281.202	282.247	1,2%
13	Fransa	372.958	399.939	446.832	1,9%
14	Hindistan	348.102	334.752	383.046	1,6%
15	S. Arabistan	380.435	334.51	316.322	1,3%
...	...	...	...	...	...
16	Türkiye	236.873	327.346	302.756	1,3%

Kaynak: Trade Map

5.2. PAKİSTAN'IN İTHALATI

Pakistan'ın ithal ettiği başlıca ürünler arasında petrol yağları, ham petrol, palm yağı yer almaktadır.

Tablo 4: Pakistan'ın İthal Ettiği Başlıca Ürünler (1.000 USD)

GTİP	ÜRÜNLER	2016	2017	2018
	TOPLAM İTHALAT	46.998.269	57.440.013	60.162.862
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	5.749.797	7.409.556	6.836.693
2709	Ham petrol (petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar)	1.983.027	3.135.388	4.903.910
1511	Palm yağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	1.701.168	2.096.233	1.930.229
2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	1.060.951	1.943.865	3.520.766
7204	Dökme demirin, demirin veya çeliğin döküntü ve hurdaları veya bunların eritilmesi ile elde dilmiş külçeler	1.030.539	1.454.581	1.570.439
8703	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	1.008.966	1.394.520	1.315.198
8517	Telefon cihazları, ses, görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar	1.170.546	1.253.796	1.250.405
2701	Taşkömürü; taşkömüründen elde edilen briketler, topak vb. katı yakıtlar	523.479	1.062.832	1.619.185
0713	Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	698.325	850.844	554.402
5201	Pamuk (karde edilmemiş veya penyelenmemiş)	580.537	761.455	1.048.967
1201	Soya fasulyesi	383.461	745.083	943.368
3901	Etilen polimerleri (ilk şekillerde)	604.791	705.275	689.643
8502	Elektrik enerjisi üretim (elektrojen) grupları ve rotatif elektrik konvertörleri	977.693	686.878	617.737
8541	Diyodlar, transistörler vb yarı iletken tertibat; ışık yayan diyodlar; monte edilmiş piezo elektrik kristaller	497.759	662.255	395.73

3105	Azot, fosfor ve potasyumun ikisini veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler	478.177	655.832	877.879
-------------	---	---------	---------	---------

Kaynak: Trade Map

Pakistan'ın ithalat yaptığı ülkelere bakıldığında ÇİN,B.A.E ve ABD ön plana çıkmaktadır. Ülkemiz 31. Sırada yer almaktadır.

Tablo 5: Başlıca Ülkeler İtibari ile İthalatı (1.000 USD)

Sıra	Ülkeler	2016	2017	2018	Pay %
	TOPLAM İTHALAT	46.998.269	57.440.013	60.162.862	100.0
1	Çin	13.680.153	15.383.398	14.544.687	24,18%
2	B.A.E.	6.202.090	7.523.994	8.668.637	14,41%
3	ABD	2.006.823	2.842.547	2.946.715	4,90%
4	S. Arabistan	1.843.133	2.730.371	3.242.349	5,39%
5	Endonezya	2.088.831	2.583.267	2.502.372	4,16%
6	Japonya	1.961.395	2.293.951	2.273.024	3,78%
7	Hindistan	1.644.388	1.696.136	1.928.465	3,21%
8	Kuveyt	1.271.958	1.468.125	1.407.721	2,34%
9	Tayland	920.023	1.279.321	1.430.727	2,38%
10	Almanya	996.462	1.111.488	1.298.939	2,16%
11	Malezya	944.632	1.101.005	1.159.948	1,93%
12	G. Kore	739.451	872.549	962.121	1,60%
...	...	...	...	...	0,00%
31	Türkiye	260.078	268.733	357.864	0,59%

Kaynak: Trade Map

6. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE VERGİLER

6.1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Gümrük duvarlarının indirilmesi ile tekstil sektörü rekabete açılmış ve daha verimli çalışmaya başlamıştır. Bunun yanında tekstil sektörünün haksız rekabetten korunması için de anti-damping gibi gerekli önlemler alınmıştır.

Pakistan, ihracatı temel alan bir büyüme modeli seçmiş olmasına ve bu çerçevede bugüne kadar çeşitli teşvik, fiyat ve döviz kuru politikaları uygulamasına rağmen, ihracat rakamları ödemeler dengesini rahatlatacak ve ülke kalkınmasında lokomotif etkisi yapacak seviyelere çıkarılamamıştır.

Pakistan'ın ihrac kalemleri ve ihrac pazarlarının sayısının düşük olması ihracatın önündeki en büyük risk olarak durmaktadır. Pakistan toplam ihracatının %60'dan fazlasını tekstil ürünleri oluştururken, ihracatın yaklaşık yarısı 6- 7 ülkeye gerçekleştirilmektedir.

İhracat Stratejisinin temel öğeleri:

- İş yapmanın maliyetinin azaltılması,
- Pazara girişinin hızlandırılması,
- Teknoloji ve emeğin niteliğinin artırılması,
- Sosyal, çevresel ve güvenlik esaslarına göre hareket etmek,

- İhracata yönelik yabancı yatırımları teşvik etmek,
- Bölgelere özel stratejiler geliştirmek,
- Ülke ve iş imajı geliştirmek,
- İhracatçıların kapasite geliştirmelerine yardım etmek,
- İhracatçıları teşvik etmek,
- Katma değer üretmek.

6.2. TARİFELER VE DİĞER VERGİLER

6.2.1. GENEL OLARAK GÜMRÜK VERGİLERİ

Pakistan’da ekonomide iyileştirme paketinin açılmasından sonra vergi oranlarında indirimlere gidildiği gözlenmiştir. “İthalat Rejimi Düzenlemesi” çerçevesinde ithalat üzerindeki ortalama tarifelerin zaman içinde daha da azalması beklenmektedir. Hammadde ve endüstriyel üretimde kullanılmak üzere ithal edilecek makinelerde bu oranın %10 olması planlanmaktadır. Daha spesifik mal ve/veya mal grupları üzerindeki tarife oranları ile ilgili bilgi edinmek isteyen ihracatçılarımız aşağıda yeralan Pakistan Gümrükleri’nin adresine başvurabilirler. (Pakistan Customs: <http://www.fbr.gov.pk>)

Pakistan Hükümeti, yukarıda belirtilen tarifelerin düşürülmesinden vergi gelirlerindeki düşüşü, şu anda muaf olan ürünleri de tarife kapsamına alarak kapatmayı tasarlamaktadır.

Pakistan Hükümeti ticaret rejimini serbestleştirdiğinden beri tarifeleri düşürmüş, ithalat ve ihracat işlemlerini kolaylaştırmıştır. Pakistan artan ithalatına karşı ihracattan gelir elde etmeyi beklerken, tekstil ticaretinde kota sınırlamalarının kalkması ihracata yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Pakistan ürünleri sınıflandırma ve tanımlamada Harmonize Sistemi kullanmaktadır. Gümrük vergileri ürünlerin değeri üzerinden alınmaktadır. Maksimum vergi oranları 1994 yılı Haziran ayında %92’den %70’e, 1995 yılı Haziran ayında %70’den %65’e ve 2002 yılında da %25’e indirilmiştir. Gümrük vergileri dışında satış vergisi (%15) ithal edilen ya da ülkede üretilen çeşitli ürünlerden alınmaktadır. Gümrük vergileri ve diğer vergiler Rupi üzerinden ödenebilmektedir. İhracatı teşvik için gümrük vergileri, satış vergisi ve gelir vergisinde indirimler uygulanmakta ve ihracatın finansmanı için destek verilmektedir.

Ülkede 2005 yılında otomobillerdeki gümrük vergileri %75-100 aralığından %50-75 aralığına indirilmiştir.

Yolcu beraberindeki şahsi eşya vergiden muaftır. Ancak bu ülkeyi ziyaret edenlerin ülke dahiline alkol ve alkollü içkiler sokmaları yasaktır. Üç aylık bir süreye kadar giriş yapan motorlu araçlardan da vergi alınmamaktadır. Antika hüviyetini haiz eşyanın Pakistan’dan ihracı özel izne tabidir.

6.2.2. TARİFE DIŞI ENGELLER

Pakistan’a bazı malların ithali yasaklanmıştır. İthal yasaklarının nedenleri arasında; malların dini açıdan ya da güvenlik nedeniyle sakıncalı olması, lüks tüketim maddeleri arasına girmesi, iç sanayiye korumak için yasaklanan mallar ve koruma kapsamındaki malların üretiminde kullanılan ara mallar olması gibi nedenler bulunmaktadır. Pakistan bu tür malların kontrolünü yasaklı listeden yapmaktadır.

Yasaklı liste şu maddeleri içermektedir: Arapça yazılımı olmayan Kur’an çevirileri, üzerinde Kur’an ile ilgili kelime ve yazı olan ürünler, korku yayınları, müstehcen ve gayri-islami yayınlar, domuz ve domuz yan ürünleri,

fişekler, tank ve silah araçları, kumar gereçleri, heykeller ve 100 yıldan eski antikalar. İsrail’den her türlü ithalat yasaktır.

Pakistan Hükümeti ithalat kanunları, ithalatı yasak olmayan malların geçici ithalatına bir banka garantisi olması kaydı ile izin vermektedir. Ödenmesi gereken ithalat giderleri ödenmelidir, ancak tekrar ihraç edildiğinde bu giderler geri alınmaktadır.

İthalat Lisansları

Pakistan Hükümeti İsrail dışındaki bütün ülkelerden ithalata izin vermektedir. Tüm ithalatçı firmaların “Pakistan Hükümeti İhracatı Geliştirme Bürosu”na kayıt yaptırmaları gerekmektedir. İthalatçılar aşağıda sıralanan şartları yerine getirmek zorundadırlar:

- Ticaret Bakanlığı’ndan ithalat maddeleri, yasaklı/kısıtlı mallar listesinden teyid edilmelidir.
- İthalat belgelerinde her ithal edilen mal için doğru armonize kod numarasının kayıtlı olması sağlanmalıdır.
- Sigara ve puro paketlerinin üzerinde hem Urduca hem de İngilizce “Sigara sağlığa zararlıdır” yazısı olmalıdır. www.ato.gov.au/excise

7. TÜRKİYE İLE TİCARET

Türkiye’nin Pakistan ile dış ticareti yıllara göre farklılık göstermektedir. 2000 yılına kadar zaman zaman lehimize seyreden ikili ticarete, 2000’li yıllar boyunca Türkiye’nin aleyhine bir dış ticaret açığı söz konusu olmuştur, 2016 yılında dış ticaret fazlası verilmiştir. İki ülke arasında ticaret hacmi 2011 yılında yaklaşık 1,1 milyar dolar ile en yüksek rakama ulaşmış, 2016’da ise 610,4 milyon dolara gerilemiştir. Türkiye ile Pakistan arasındaki mevcut dış ticaret hacmi her iki ülkenin potansiyelini yansıtmaktan çok uzaktır. 2018 yılına gelindiğinde ihracatımız 462,2 milyon dolara çıkmış olup, ithalat 330,7 milyon dolar olmuştur. 2018 yılında 131,5 milyon dolar dış ticaret fazlası vermiştir.

Tablo 6: Türkiye-Pakistan Dış Ticareti Değerleri (Milyon \$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2013	285,9	436,7	722,6	-150,8
2014	259,3	435,6	694,9	-176,3
2015	289,1	310,6	599,7	-21,5
2016	346,9	263,4	610,3	83,5
2017	352,2	323,1	675,3	29,1
2018	462,2	330,7	792,9	131,5

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Türkiye’nin Pakistan’a en çok ihraç ettiği ürün şunlardır: Telefon/telgraf için elektrikli cihazlar, sentetik filamentler, inşaat demirleri, hijyenik havlular-bebek bezleri, elektrik transformatörleri, pamuklu mensucat, tekstil makineleri, fişek ve mermiler, kendine özgü fonksiyonu olan makine-cihazlar ve kauçuktan yeni dış lastiklerdir.

Tablo 7: Türkiye’nin Pakistan’a İhracatında Başlıca Ürünler (Milyon \$)

GTİP	ÜRÜNLER	2016	2017	2018
	TOPLAM İHRACAT	346.896	352.356	462.207
5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	8.947	10.593	7.776

8451	Dokuma ipliklerin, mensucatin yıkanması, temizlenmesi, kurutulması, ütülenmesi vb. için makineler	7.928	10.051	14.626
5205	Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) (perakende olarak satılacak hale getirilmemiş)	6.125	9.162	41.29
8421	Santrifüjler; sıvıların veya gazların filtre edilmesine veya arıtılmasına mahsus makina ve cihazlar	4.650	8.506	8.942
8483	Transmisyon milleri, kranklar; yatak kovanları ve mil yatakları; dişliler ve sistemleri;vidalar;dişli kutuları volan vb	4.312	7.145	6.886
8517	Telefon cihazları, ses, görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar	10.726	6.920	7.065
8409	Sadece veya esas itibariyle 84.07 veya 84.08 pozisyonlarındaki motorların aksam ve parçaları	3.569	5.595	6.695
3923	Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, kapsül vd.	3.546	5.447	4.916

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Türkiye'ye Pakistan'dan yapılan ithalatın çok büyük bir bölümünü pamuklu mensucat oluşturmaktadır. İthalatı yapılan belli başlı diğer ürünler: Pamuk ipliği; Etil alkol; Poliasetaller, diğer polieterler, epoksit-alkid reçineler; Deri ve köseleden giyim eşyası; Örmeye eldivenler ve hazır giyim ürünleridir.

Tablo 8: Türkiye'nin Pakistan'dan İthalatında Başlıca Ürünler (Milyon \$)

GTİP	ÜRÜNLER	2016	2017	2018
	TOPLAM İTHALAT	263.354	323.131	330.748
5209	Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren ve m2 ağırlığı 200 gr. ı geçenler)	65.411	96.494	106.27
5205	Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç)	30.285	66.081	41.183
5208	Pamuklu mensucat	14.495	19.471	27.375
5206	Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) (perakende satış için hazırlanmamış)	13.169	15.798	13.23
2207	Etil alkol (alkol derecesi >= %80, taşıyıcı edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş diğer alkollü içkiler	6.188	14.197	22.336
3907	Poliasetaller, diğer polieterler, epoksi reçineler, polikarbonatlar, alkit reçineler, polialisterler, vb. (ilk şekilde)	17.004	10.515	19.238
6203	Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort	9.133	9.206	8.565
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.	7.141	7.440	5.745
4203	Tabii veya terkip yoluyla elde edilen deri ve köseleden giyim eşyası ve aksesuarı	12.190	5.910	2.359
5211	Pamuklu mensucat	4.947	5.102	6.563

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

8. BURSA İLİNİN PAKİSTAN İLE DIŞ TİCARETİ

2018 yılında , Bursa ilinden Pakistan'a 8.8 milyon dolar ihracat gerçekleştirilirken, ithalat rakamı 16.7 milyon dolar olmuştur.

2016 verilerince Bursa'da Pakistan sermayeli iki firma bulunmaktadır.

Uludağ İhracatçı Birlikleri'nin verilerine göre ise Bursa'dan Pakistan'a ihracat yapan firma sayımız 107'dir.

Tablo 9: Bursa ilinin Pakistan ile Dış Ticareti (\$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2015	3,838,534	21,341,259	25,179,793	-17,502,725
2016	7,684,858	15,007,509	22,692,367	-7,322,651
2017	6.007.532	10.271.753	16,279,285	-4,264,221
2018	8.761.139	16.643.147	25,404,286	-7,882,008

Kaynak: TÜİK

9. İKİ ÜLKE ARASINDAKİ ANLAŞMA VE PROTOKOLLER

ANLAŞMA ADI	İMZA TARİHİ	RG TARİH VE NOSU
Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	18 Aralık 1964	24 Mayıs 1965, 12005
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	20 Kasım 1975	5 Şubat 1976, 15490
ÇVÖ	14 Kasım 1985	26 Ağustos 1988, 19911
YKTK	16 Mart 1995	12 Şubat 1997, 22903
Türkiye-Pakistan KEK 12. Dönem Protokolü	21 Haziran 2002	4 Eylül 2002, 24866
Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	15 Haziran 2003	22 Nisan 2007, 26501
Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Çerçeve Anlaşması	20 Ocak 2004	-
Tercihli Ticaret Düzenlemesi Çerçeve Anlaşması	20 Ocak 2004	-
Türkiye-Pakistan 13. Dönem KEK Protokolü	15 Ekim 2009,	-
Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Hizmetlerinde Düzenli İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Protokol	7 Aralık 2010	-
ECOTA'nın İki Ortak Ülke Arasında Uygulanmasına İlişkin Ortak Bildiri	7 Aralık 2010	-

10. PAZAR İLE İLGİLİ BİLGİLER

10.1. FİKRİ, SİNAİ MÜLKİYET HAKLARI

Pakistan'daki kanunlar genel olarak fikri mülkiyet haklarını korumaktadır. Buna rağmen, Pakistan'da mülkiyet hakları korsanlığı yaygındır. Son dönemde, Pakistan hükümeti telif, patent ve ticari marka alanlardaki yasaları yenilemeyi gündeme almıştır. Pakistan'ın şu andaki telif hakkı kanununun uygulamasının yetersiz ve cezaların zayıf olduğu görülmektedir.

10.2. DAĞITIM KANALLARI

Pakistan'da ürünlerini pazarlamak isteyen yabancı şirketler yerel dağıtım servislerini kullanabilecekleri gibi kendi dağıtım zincirlerini de kurabilirler. Karaçi, ülkenin ana dağıtım merkezidir ve toptancılar burada bulunur. Pakistan'da toptan satış piyasası oldukça gelişmiştir. Dağıtım ağını oluşturan çok sayıda toptancı bulunmaktadır. Endüstri veya sermaye malları satan yabancı şirketler doğrudan tüketiciye ulaşabilirler. Pazarın büyük olduğu durumlarda bir tane ana dağıtımçı tayin edilebilir. Ana dağıtımçı yan dağıtımcılara ulaşarak, ya da doğrudan tüketiciyle irtibat kurarak mal satışını gerçekleştirir.

10.3. AMBALAJ, PAKETLEME VE ETİKETLEME

Genellikle Pakistan’da paketler bina dışında depolandığı için ısığa ve neme maruz kalmaktadır. Paketleme yapılırken bu duruma dikkat edilmelidir. Ayrıca paketlerin ülkedeki kötü yükleme şartlarına da dayanıklı olması gerekmektedir. Hasır, saman gibi paketleme malzemeleri Pakistan gümrük otoriteleri tarafından sağlık gerekçesi ile reddedilebilmektedir. Etiketlerin açık ve okunaklı harflerle İngilizce yazılması gerekmektedir. Paketlerde aşağıdaki detayların yer alması gerekir:

- -Üreticinin adı ve adresi
- -Ürünün adı ve cinsi
- -Taşıma ve yükleme sürecindeki uluslararası detay ve işaretler
- -Menşe şahadetnamesi
- -Üretim tarihi
- -Son kullanma tarihi

İthal edilen tüm tohumların paket etiketlerinin tür, çeşit, miktar, parti numarası, saflık, filizlenme, üretim ay ve yılı ve son kullanma bilgilerini içermesi gerekir.

Eczacılık ürünlerinin perakende satışa ya da hastane, dispensar gibi sağlık kurumlarına yönelik olacak şekilde paketlenmesi gerekir. Paketleme aşağıdaki bilgileri içermelidir:

- -Genel ve marka ismi
- -İçindeki aktif maddelerin listesi
- -Uygulama yöntemi
- -Uyarı ve önlemler
- -Gereken özel depolama şartları
- -İmalatçı tarafından verilen parça ve parti numarası

Bunun yanında haşere ilaçlarının paketlenmesi haşere ilaçları kanununa uygun olarak yapılmalıdır.

Bu ürünlerde aşağıdaki bilgilerin okunaklı ve silinmez bir şekilde konteynerlardaki her etiketin üzerinde olması gerekir:

- -Ürünün adı
- -Üründen sorumlu imalatçının adı ve adresi
- -Net içerik
- -Ürün tescil numarası
- -Üretim tarihi
- -Test tarihi
- -Normal şartlardaki depolama koşulları
- -Tüm aktif içeriğin adı ve ağırlık yüzdesi
- -Diğer içeriklerin adı ve ağırlık yüzdesi
- -“Sadece zirai kullanıma yöneliktir” ibaresinin yer alması
- -Uygun, uyarı ibareleri (örn: tehlikeli, çocuklardan uzak tutunuz)
- -Kullanım talimatı
- -Boş kutunun ortadan kaldırma talimatı.

10.3.1. SATIŞ TEKNİKLERİ VE SATIŞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Pakistan’da satış yapmak için tüm ülkedeki perakendecilerle bağlantısı olan büyük bir toptancı ile kişisel iletişime geçmek geleneksel bir yaklaşımdır. Buna karşın bu eğilim değişmektedir. Reklamcılık son dönemde hızla büyüyen bir sektördür. Bazı büyük tüketim malı üreticileri basılı ve elektronik medya aracılığı ile kendi ürünlerinin reklamını yaygın bir şekilde yapmaktadır. Bazı bankalar doğrudan pazarlama yöntemi ile potansiyel müşterileri ile düzenli olarak temasa geçmektedirler. Bununla beraber özellikle hükümete veya büyük şirketlere tüketim ürünleri dışındaki satışlarda kişisel ilişkiler çok önemlidir. Kişisel ilişkilerin zamanla gelişeceği göz önüne alınırsa, yatırım yapacak şirketlere Pakistan pazarını sık sık ziyaret etmesi hatta ülkede ikamet edilmesi tavsiye edilmektedir. Pakistan’da verimli olmayan uzaktan iletişim yerine, ülkede Türklere duyulan sempaticiden de yararlanılarak, yüzyüze iletişim çok faydalı olacaktır.

Özel ilişkilerin yanı sıra genellikle fiyat satınalmada baskın faktör olmaktadır. Kamu alımlarında da teknik özellikler ve sanayi deneyimi sağlandığı müddetçe düşük fiyat çoğunlukla tercih edilmektedir.

10.4. ULAŞTIRMA VE TAŞIMACILIK FAALİYETLERİ

Deniz Ulaşımı

Pakistan’da başlıca iki tane liman bulunmaktadır: Karaçi Limanı ve Quasim Limanı. Özellikle Karaçi Limanı uluslar arası taşımacılıkta yoğun olarak kullanılmaktadır.

Hava Ulaşımı

Pakistan’da 34 adet havaalanı bulunmaktadır. Bunlardan beş tanesi uluslararası niteliktedir. Uluslararası nitelikte olanlar; Karaçi, Lahor, İslamabad, Peşavar ve Quetta havaalanlarıdır. Türkiye ile Pakistan arasındaki havayolu ulaştırması ilişkileri 13 Temmuz 1973 tarihinde imzalanan “İkili Hava Ulaştırma Anlaşması” ile 24 Ekim 1986 tarihinde trafik haklarını yenileyen “Agreed Minutes” çerçevesinde yürütülmektedir.

Türk Hava Yolları Karaçi’ye sefer düzenlemektedir. Pakistan Havayolları da Karaçi’den İstanbul’a sefer düzenlemektedir.

11. İŞ ADAMLARININ PAZARDA DİKKAT ETMESİ GEREKEN HUSUSLAR

11.1. TİCARETİ ETKİLEYEN KÜLTÜREL FAKTÖRLER

Pakistan’da Ramazan ayı süresince randevuların alınmamasına özen gösterilmelidir. Pakistan iş kültüründe açık kapı politikası geçerlidir. Toplantılarda dahi kapılar herkese açık tutulmakta ve beklenmedik müdahaleler olabilmektedir. Toplantılara zamanında ve hazırlanmış olarak gidilmelidir. Pakistan’daki özel sektör firmaları uluslararası şirketlerin çalışma stiline alışkın olduklarından dolayı zamanlamaya çok fazla önem verirler. İş görüşmelerinde ilk tanışmadan sonra kartvizit değişimi yapılmaktadır. Üniversite derecesi veya profesyonel unvanlar gibi sosyal statü gösteren bilgilerin kartvizitte olması faydalıdır. Şirketlerde hiyerarşik bir yapı vardır. Kararlar şirketin en üstteki kişisi tarafından alınmaktadır. Kararlara çok yavaş adımlarla ulaşılır. Karşı tarafı hızlı karar alması için aceleye getirmek kaba bir davranış olarak kabul edilmektedir.

11.2. PASAPORT VE VİZE İŞLEMLERİ

Umuma mahsus pasaport hamilleri vizeye tabidir. Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport hamilleri vizeden muaftır.

11.3. RESMİ TATİLLER VE ÇALIŞMA SAATLERİ

Resmi Tatiller

Sabit Günler

- 23 Mart (Pakistan Günü)
- 1 Mayıs (İşçi Bayramı)
- 14 Ağustos (Bağımsızlık Günü)
- 6 Eylül (Savunma Günü)
- 11 Eylül (Quaid-e-Azam'ın Ölüm Yıldönümü)
- 9 Kasım (İkbal Günü)
- 25 Aralık (Quaid-e-Azam'ın Doğum Günü)

Değişken Günler: Pakistan'da dini bayramlar, kandiller ve Aşure günü de resmi tatiller arasındadır.

Çalışma Saatleri

- Kamu Kurumları : (Cumartesi-Perşembe) 09.00-14.00
 - Özel Sektör : (Cumartesi-Perşembe) 09.00-14.00
 - Bankalar : (Pazar-Perşembe) 09.00-13.00 (Cumartesi) 09.00-12.00
 - Mağazalar : (Cumartesi-Perşembe) 10.00-18.00
- Pakistan'da Cuma günü haftalık tatildir.

11.4. İKLİM

Pakistan iklim açısından çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Kuzey ve kuzeybatı Pakistan'da kış mevsimi oldukça soğuk geçerken, bu bölgede Nisan'dan başlamak üzere yaz ayları çok sıcak geçmektedir. En sıcak aylar Haziran ve Temmuz aylarıdır. Bu aylarda Aşağı Indus Ovasında sıcaklık 50 derecenin üstüne çıkmaktadır. Karaçi Ovasında yer alan Sibi dünyanın en sıcak bölgesi olarak bilinmektedir. Pakistan az yağmur alan ülkelerden biridir. En fazla yağış yaz mevsiminin sonlarında görülür. Kıyı kesimi dışında nem oranı da Pakistan'da oldukça düşüktür.

12. SWOT ANALİZİ

GÜÇLÜ YANLARI • Kişi başı gelir artışı • Bağımsız ve proaktif yargı ve medya • Canlı sivil toplum demokratik kurulumun devamı • Bol miktarda doğal kaynak, yani büyük su kaynaklar ve maden rezervleri.	ZAYIF YANLAR • Düşük okul kayıtları nedeniyle insan kaynağının yetersiz olması • Vergi tahsilatının düşük olması • Güvencesiz güvenlik durumu • Politik tutarsızlıklar • Kötü Yönetim
FIRSATLAR • Vergi tabanı genişletilerek vergi tahsilatının sağlanması • Kamu sektörü işletmelerinde reformlar ve KİT'lerin özelleştirilmesi • Merkezi idarede merkezileşme • Enerji stratejisinin yeniden yönlendirilmesi • Önemli üretkenlik arttırma	TEHDİTLER • Hiper enflasyon • İflas riskinin aniden artması • Yetersiz döviz rezervleri

13. YARARLI ADRESLER

T.C. İslamabad Ticaret Müşavirliği

Adres: Diplomatic Enclave Street No:1,
G-5 ISLAMABAD / PAKISTAN

Tel:+92 51 282 9123

+92 51 831 9800

Fax: +92 51 282 9363

E-posta:islamabad@ekonomi.gov.tr

Web Sitesi: İslamabad Ticaret Müşavirliği

Karaci Ticaret Ateşeliği

Adres:Turkish Consulate General
Office of the Commercial Attache
House No:29-A, Khayaban-e-Hafiz,
Phase V, D.H.A.

KARACHI / PAKISTAN

Tel: +92 213 587 8 999

Fax: +92 213 581 03 57

E-posta: karaci@ekonomi.gov.tr

PAKİSTAN TİCARET VE SANAYİ ODALARI FEDERASYONU

Adres: St-28, Block-5, Federation House, Clifton, Karachi 75600

Tel:+92 21 516285

Web: www.fpcci.com.pk

14. KAYNAKÇA

1. Ekonomi Bakanlığı Bilgi Sistemi – www.ekonomi.gov.tr
2. Trademap – www.trademap.org
3. Worldometers - www.worldometers.com
4. Uludağ İhracatçı Birlikleri